

Μάθημα 65ο

Ἡ ἀπολογία τῆς Εὗας. Περί ἀπάτης.

Μετά τὴν ἀπολογία τοῦ Ἀδάμ, παιδιά, ἦρθε ἡ σειρά νὰ ἀνακριθεῖ ἡ Εὗα. Αὐτὴ ἀνακρίνεται μέ μία μόνο ἀπλῇ ἐρώτησι, ἐφόσον ὁ Ἀδάμ εἶπε ὅτι αἰτία τῆς παραβάσεως στάθηκε ἡ Εὗα. Ὅχι ἐγώ, εἶπε ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ ἡ γυναίκα πού μοῦ ἔδωκες, αὐτὴ μοῦ ἔδωσε καὶ ἔφαγα, καὶ ἔτσι παρέβηκα τὴν ἐντολή Σου.

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῇ γυναικί· τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ εἶπεν ἡ γυνή· ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον.»¹ Καὶ εἶπε ὁ Κύριος ὁ Θεός πρὸς τὴν γυναίκα: Τί εἶναι αὐτό πού ἔκανες; Καὶ ἡ γυναίκα ἀπάντησε: Ὁ ὄφις μέ ἐξαπάτησε, καὶ ἔφαγα.

Αὐτό τό «τί τοῦτο ἐποίησας;», τί εἶναι αὐτό πού ἔκανες; τό ἀναλύει θαυμαστά ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὡς ἐξῆς: «Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ἐποίησας, ὦ γύναι;»· γιὰ ποιόν λόγο λοιπόν τό ἔκανες αὐτό, ὦ γυναίκα; «καὶ διὰ τί καὶ σαυτῇ καὶ τῷ ἀνδρὶ τοσαύτης αἰσχύνης αἰτία κατέστης;»· καὶ γιατί καὶ γιὰ σένα τὴν ἴδια, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἄνδρα σου, ἔγινες αἰτία μιᾶς τόσο μεγάλης ντροπῆς; «Τί σοι τὸ ὄφελος γέγονεν ἀπὸ τῆς τοσαύτης

---

1. Γέν. 3, 13.

ἀκρασίας;». Ποιό ἦταν γιὰ σένα τό κέρδος ἀπό αὐτήν τήν τόσο μεγάλη ἀκρατεία; Σέ τί ὠφελήθηκες μέ τό νά σταθεῖς τόσο ἀκρατής καί νά μήν ἐγκρατευτεῖς γιὰ νά μή δοκιμάσεις τόν καρπό; «*Τί σοι τῆς ἀπάτης τὸ κέρδος, ἣν ἐκοῦσα ἡπατήθης, καί τὸν ἄνδρα κοινωνόν τῆς ἀπάτης εἰργάσω;*»². Ποιό ἦταν τό κέρδος τῆς ἀπάτης πού ὑπέστης ἀπό τόν διάβολο, γιὰ τό ὅποιο θεληματικά ἄφησες τόν ἑαυτό σου νά ἐξαπατηθεῖ, καί ἔκανες καί τόν ἄνδρα σου κοινωνόν, μέτοχο αὐτῆς τῆς ἀπάτης;

Πράγματι, ὁ ἱερός Χρυσόστομος, μέ αὐτές τίς ὥ-
ραῖες ἐρωτήσεις πού θέτει, μᾶς δείχνει ὅτι δέν βγῆκε κανένα κέρδος ἀπό τή διαβολική ἀπάτη· ἢ, καλύτερα, βγῆκε κάτι πολύ μεγάλο, βγῆκε ζημία.

Μποροῦμε λοιπόν νά ποῦμε –καί ὅποιος δέν τό ἔχει καταλάβει εἶναι ἀκόμα νήπιο– ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι ἓνας παραλογισμός, καί συνεπῶς, σ' αὐτά τά ἐρωτήματα πού θέτει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὅπου ἀναλύει τό ἐ-
ρώτημα τοῦ Θεοῦ, δέν ὑπάρχει ἀπάντηση.

Ὅταν ποῦμε σέ κάποιον *Γιατί ἔκανες αὐτό τό κα-
κό;* τί μπορεῖ νά ἀπαντήσῃ; Λίγο παρακάτω θά ρωτή-
σῃ ὁ Θεός τόν Κάιν: *Γιατί φόνευσες τόν ἀδελφό σου;*
Τί ἀπάντηση μπορεῖ νά δοθεῖ σ' αὐτό;

Ἔτσι καί σήμερα, σέ κάθε κακό πού γίνεται, σέ κάθε ἁμαρτία πού γίνεται, ἐπειδή εἶναι παραλογισμός ἢ ἁμαρτία, ἀπάντηση δέν ὑπάρχει. Βέβαια, ὅταν λέμε ὅτι δέν ὑπάρχει ἀπάντηση, ἐννοοῦμε λογική ἀπάντηση. Δέν ὑπάρχει. Αὐτό δείχνει ὅτι πραγματικά ἡ ἁμαρτία εἶναι ἓνας παραλογισμός, εἶναι ἔξω ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἔξω ἀπό τή φύση γενικά, τήν δημιουργία

2. Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν, ΙΖ', ε', PG 53, 140.

ολόκληρη.

Είναι τόσο κακό πράγμα η άμαρτία; Ναι, παιδιά, είναι τόσο κακό πράγμα η άμαρτία! Ναι, τόσο κακό!... Άς τό καταλάβουμε κάποτε! Έάν δέν ἦταν τόσο κακό, δέν θά ἔφθανε ὁ ἄνθρωπος νά ἀρρωστήσει, ὅπως λέγαμε στά δυό τελευταῖα μας μαθήματα. Διότι, ὅταν εἶναι ἔνοχος, ὅταν δέν ὁμολογεῖ τήν ἐνοχή του, ὅταν, ὅταν, ὅταν... τότε φθάνει ἀκόμη νά ἀρρωστήσει, βεβαίως ψυχικά, ἀλλά καί σωματικά.

Όταν ὅμως ἡ Εὐά λέει ὅτι ἐξαπατήθηκε ἀπό τόν διάβολο, φυσικά αὐτό δέν εἶναι δικαιολογία. Γι' αὐτό σᾶς εἶπα ὅτι δέν ὑπάρχει λογική ἀπάντηση. Τί εἶπε; Ὁ ὄφις μέ ἐξαπάτησε. Αὐτό ὅμως ὅπωςδήποτε δέν εἶναι ἀπάντηση. Ἐδῶ ἔχουμε μία μετάθεση τῆς ἐνοχῆς ἀπό τήν Εὐά στόν ὄφι, στόν διάβολο. Όπως ἀκριβῶς καί ὁ Ἀδάμ μετέθεσε τήν ἐνοχή του σ' ἐκείνη. Δηλαδή ὁ Ἀδάμ στήν Εὐά, καί ἡ Εὐά στόν ὄφι.

Μ' αὐτές τίς ἀλλεπάλληλες μεταθέσεις τῆς ἐνοχῆς, ἔχουμε δημιουργία ὑποσυνειδήτου, τόσο στόν Ἀδάμ, ὅσο καί στήν Εὐά, διότι καί ὁ ἕνας καί ἡ ἄλλη ἀπωθοῦν τήν ἐνοχή τους σ' ἕναν χῶρο πού γιά πρώτη φορά δημιουργεῖται, ἕναν χῶρο παρὰ τήν συνείδηση, πέρα καί ἔξω ἀπό τήν συνείδηση, σ' ἕναν χῶρο ὅπου διώχνουμε τήν ἐνοχή μας γιά νά ξεχάσουμε τήν ἐνοχή. Ἀλλά αὕτη δέν ξεχνιέται, ἐπειδή δέν τήν ξεχνᾷ ἐκεῖνος πού προσεβλήθη, ὁ Θεός.

Όπως λέγαμε, ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία μεταφυσική ὕπαρξη, μία θεολογική ὕπαρξη.³ Ἡ ἡθική συνείδηση συνδέεται μέ τόν Θεό, εἴτε τό θέλει ὁ ἄνθρωπος εἴτε

---

3. Βλ. *Μάθημα 63ο*, ὑποσημ. 16.

δέν τό θέλει. Εἶναι ἐκ κατασκευῆς ἔτσι. Ὅπως δέν μπορῶ νά μιλάω γιά ἕναν ἄνθρωπο ἂν δέν ἔχει χέρια, μάτια, πόδια, κεφάλι, ἔτσι δέν μπορῶ νά μιλάω γιά ἕναν ἄνθρωπο ἐάν δέν ἔχει ἠθική συνείδηση, ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τόν Θεό.

Ἔτσι, ἀπό τή στιγμή πού ἡ ἠθική συνείδηση στόν ἄνθρωπο συνδέεται μέ τόν Θεό, τότε ἡ ἐνοχή δέν σβήνεται. Πρέπει νά τή σβήσει ὁ Θεός· διαφορετικά δέν σβήνεται. Καί ὁ Θεός τή σβήνει μόνο ὅταν ὑπάρξει μετάνοια καί ἐπιστροφή σ' Αὐτόν· ὁμολογία τῆς ἐνοχῆς, μετάνοια, καί μή ἐπανάληψη. Τότε συγχωρεῖ ὁ Θεός. Καί αὐτό συμβαίνει μόνο μέσα στό μυστήριο τῆς ἱερᾶς Ἐξομολογήσεως, πού, πρέπει νά τό ξαναποῦμε, ἔχει μοναδικότητα. Διότι ἡ ψυχιατρική δέν μπορεῖ νά συγχωρήσει, νά ἐξαλείψει δηλαδή μιᾶ ἐνοχή. Δέν μπορεῖ. Μπορεῖ νά δώσει φάρμακα, νά δώσει ὅ,τι θέλει κανεῖς, ἀλλά τήν ἐνοχή δέν μπορεῖ νά τήν ἐξαλείψει, γιατί δέν μπορεῖ ὁ γιατρός νά παίξει τόν ρόλο τοῦ Θεοῦ, δέν εἶναι δυνατόν.

Διάβαζα μόλις χθές τό βράδυ γιά ἕναν μεγάλο ψυχίατρο, Ἀμερικανό, ὁ ὁποῖος ἔχει μεγάλες ἐπιτυχίες, ἀλλά εἶχε καί τήν εἰλικρίνεια νά πεῖ: *Ὁ κόσμος θεωρεῖ ἐμᾶς τούς ψυχιάτρους ὅτι εἴμαστε θεοί, γιατί κατά κάποιον τρόπο πετυχαίνουμε σπουδαῖα πράγματα. Τίποτα ὅμως δέν πετυχαίνουνε, παρὰ μόνο νά βάζουμε τά πράγματα στή θέση τους· τό ὑπόλοιπο μένει γιά τόν ἄνθρωπο.*

Ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος λοιπόν ὀφείλει νά συνειδητοποιήσει ὅτι ἡ ἐνοχή του ἔχει σχέση μέ τόν Θεό. Ὅχι τόσο μέ τόν ἄλλο ἄνθρωπο· μέ τόν ἄλλο ἄνθρωπο εἶναι

δευτερογενές στοιχείο. Ἄν κάποιος μέ βροῖσει, αὐτό εἶναι δευτερογενές· τό πρωτογενές εἶναι ὅτι προσβάλλει τόν Θεό. Πρῶτα τόν Θεό, μετά ἐμένα.⁴

Καταλαβαίνετε τώρα πόσο ἐσφαλμένη εἶναι ἐκείνη ἡ ἀντίληψη, ὅταν κάποιος λένε δέν ἔβλαψα κανέναν ἢ μπορεῖ νά ἔβλαψα τόν ἑαυτό μου, ἀλλά δέν ἔχω βλάβει κανέναν ἄλλο. Ἀλλά, ἐάν βλάπτεις τόν ἑαυτό σου, βλάπτεις τρόπον τινά, προσβάλλεις τόν Θεό! Δέν μπορεῖς νά λές δέν ἔβλαψα κανέναν, καί ἔτσι εἶμαι ἐντάξει ἀπέναντι στόν Θεό.

Ἀλλά τίθεται ἓνα ἐρώτημα: Μήπως ὁ Ἀδάμ, ὅταν ἔκανε τήν παράβαση, ἐξαναγκάστηκε ἀπό τήν Εὐα; Δηλαδή, μήπως ἡ Εὐα τοῦ ἔδωσε μέ τό ζόρι τόν καρπό; Ἦ, ἀκόμα, μήπως ἐξαναγκάστηκε ἡ Εὐα ἀπό τόν διάβολο, ἀπό τόν ὄφι;

Βέβαια, οὔτε τό ἓνα συνέβη οὔτε τό ἄλλο.

Θά ἤθελα νά προσέξετε αὐτό τό σημεῖο, γιατί εἶναι θεμελιώδους σημασίας, ὅπως θά δεῖτε στήν ἀνάλυση πού θά κάνουμε λίγο πιό κάτω.

Λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: «Σκόπει γάρ καί τὸν ἄνδρα λέγοντα», ἐξέτασε καί τόν ἄνδρα πού λέει, «ὅτι Ἡ γυνή ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκε, καί

---

4. Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ. 25, 40) ὑποδηλώνει τήν ἀμεσότητα σχέση ἀνθρώπου καί Θεοῦ, σχέση εἰκόνας καί πρωτοτύπου, ἀφοῦ, κατά τόν μέγα Βασίλειο, καί ἄλλους Πατέρες, «ἡ τῆς εἰκόνας τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει» (PG 32, 149C). Βλ. «Εἶδες γὰρ τὸν ἀδελφόν σου; εἶδες Κύριον τὸν Θεόν σου.» (Ἀποφθέγματα ἁγίων Γερόντων, Περὶ τοῦ ἀββᾶ Ἀπολλώ, 3, PG 65, 136B). Πρβλ. Α' Ἰωάν. 4, 20. Α' Κορ. 12, 12, ἅγ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Στρωματέων, PG 1, 19.94.5.1 καί 2, 152. 70.5.2, ἀββᾶ Δωροθέου, Ἔργα Ἀσκητικά, Λόγος T', 181,5, κ. ἀ.

ἔφαγον. Οὐδαμοῦ ἀνάγκη, οὐδαμοῦ βία, ἀλλὰ προαίρεσις καὶ γνώμη· ἔδωκε μόνον, οὐκ ἠνάγκασεν, οὐκ ἐβιάσατο». Εἶδες; μοῦ ἔδωσε ἡ γυναῖκα, λέει, καὶ ἔφαγα. Δέν ὑπῆρξε ἐδῶ κάτι ἄλλο· καμμία ἀνάγκη δέν ὑπῆρχε –νά πεῖ κανεῖς ὅτι ὁ Ἀδάμ πεινοῦσε· εἶχε καὶ ἄλλα δένδρα δίπλα γιὰ νά φάει– πουθενά βία· μόνο προαίρεση. Κανεῖς δέν ἐξανάγκασε, κανεῖς δέν βίασε κανέναν.

»Καὶ αὐτὴ πάλιν ἀπολογία συντιθεῖσα, οὐκ εἶπεν· Ὁ ὄφης ἠνάγκασέ με, καὶ ἔφαγον. Ἀλλὰ τί; Ὁ ὄφης ἠπάτησέ με· τοῦ δὲ ἀπατηθῆναι, καὶ μὴ ἀπατηθῆναι κυρία ἦν»⁵. Δηλαδή ἡ Εὐα, ὅταν ἔρχεται ἡ σειρὰ της γιὰ νά συνθέσει τὴν ἀπολογία της, δέν εἶπε ὁ ὄφης μέ ἐξανάγκασε καὶ ἔφαγα, ἀλλὰ τί εἶπε; ὁ ὄφης μέ ἐξαπάτησε. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι ἡ ἴδια ἦταν κυρία τοῦ ἑαυτοῦ της νά ἐξαπατηθεῖ ἢ νά μὴν ἐξαπατηθεῖ.

Ἔτσι, πολλές φορὲς τίθεται ἡ δικαιολογία στὴ διάπραξη τῆς ἁμαρτίας, ὅταν λέμε ὅτι ὁ διάβολος μᾶς ἀναγκάζει νά ἁμαρτήσουμε, ἢ ἀκόμη ὅταν λέμε ὅτι δέν ὑπάρχει ἐλευθερία βουλήσεως. Ἐδῶ τώρα θέλω νά προσέξετε.

Ὁ διάβολος δέν ἐξαναγκάζει κανέναν, μά κανέναν, ἐάν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποδεχθεῖ ἐκεῖνο πού αὐτός τὸν προτρέπει, τοῦ λέει, τοῦ ὑποβάλλει.

Προσέξτε· ὁ διάβολος κανέναν δέν ἐξαναγκάζει. Δέν θά ἄφηνε ποτέ ὁ Θεός τὸν διάβολο νά ἐξαναγκάσει. Ὁ διάβολος κάποτε πνίγει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ μόνον ὅταν ὁ ἄνθρωπος τοῦ δώσει τό ναί του, δηλαδή τοῦ πεῖ ναί, τοῦ δώσει τό πράσινο φῶς, ὅπως λέμε μέ μιά

5. Ὁμιλία εἰς τὴν Γένεσιν, ΙΖ', ε', PG 53, 140.

σύγχρονη έκφραση, δηλαδή τόν αφήνει να περάσει. Ἄμα πείς στὸν διάβολο πέρασε, τότε βεβαίως ὁ διάβολος γίνεται βασανιστικός. Ἀλλά χωρίς τὴν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, ὁ διάβολος δέν ἐξαναγκάζει κανέναν ποτέ νά ἁμαρτήσῃ.

Ἐδῶ ὅμως τίθεται τὸ ἐρώτημα: *ὑπάρχει ἐλευθερία τῆς βουλήσεως ἢ δέν ὑπάρχει;* (βούληση εἶναι ἡ θέληση, ἡ προαίρεση). Δηλαδή, εἶμαι ἐλεύθερος νά ἐπιλέγω; ἢ μήπως δεσμεύομαι ἀπὸ κάποια δεσμά, πού δέν μπορῶ νά γνωρίζω ποιὰ εἶναι; Ἐχω ἐλευθερία βουλήσεως ἢ δέν ἔχω;

Αὐτό τὸ ἐρώτημα εἶναι ἓνα πολύ μεγάλο καί ἄλυτο φιλοσοφικό πρόβλημα. Εἶπα *φιλοσοφικό*... Τὸ πρόβλημα ὅμως εἶναι ἤδη λυμένο. Ἀπὸ τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη, δηλαδή τὴν Ἀγία Γραφή, τὸ θέμα εἶναι λυμένο· ἀλλὰ γιὰ τὴν φιλοσοφία εἶναι ἓνα πρόβλημα ἄλυτο.

Ἔτσι, στή φιλοσοφία, στὸν χῶρο τῆς φιλοσοφίας, ὑποστηρίζονται δύο θέσεις. Ἡ μία θέση εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος· ἡ ἄλλη θέση ὅτι δέν εἶναι ἐλεύθερος. Βέβαια, εἶναι καί μία τρίτη θέση, πού συνδυάζει αὐτά τὰ δύο· ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλὰ κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις.

Βέβαια, ὅταν ἡ φιλοσοφία ψάχνει νά δώσει ἀπάντηση σ' αὐτό τὸ θέμα, δέν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι τὰ πορίσματά της δέν θά εἶναι ἀληθῆ, διότι τὸ ἀντικείμενο πού ἐξετάζει, ὁ ἄνθρωπος, δέν εἶναι ὁ ἀρχικός, ὁ πρό τῆς πτώσεως ἄνθρωπος. Αὐτό συμβαίνει καί στὴν ψυχολογία. Ὅταν δηλαδή παίρνουμε τόν ἄνθρωπο ὡς ἀντικείμενο γιὰ νά τόν ἐρευνήσουμε, αὐτό τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιστήμης ἢ τῆς φιλοσοφίας μας πού ἔχουμε μπρο-

στά μας εἶναι μία μεταπτωτική ὑπαρξη. Εἶναι πολύ φυσικό λοιπόν νά βγάλουμε ἐσφαλμένα συμπεράσματα. Εἶναι πάρα πολύ φυσικό.

Γι' αὐτόν λοιπόν τόν λόγο ἔχουμε αὐτές τίς δύο θέσεις· ἄλλοι μὲν νά λένε ὅτι ὑπάρχει ἐλευθερία, ἄλλοι δέ νά λένε ὅτι δέν ὑπάρχει. Καί τοῦτο διότι, ἀπό παρατηρήσεις πού γίνονται στόν ἄνθρωπο, βγαίνουν αὐτά τά συμπεράσματα, πού ἄλλοτε μὲν εἶναι ἔτσι, ἄλλοτε δέ εἶναι ἄλλιῶς, ἢ σ' ἐκείνη τήν περίπτωση εἶναι ἔτσι καί στήν ἄλλη ἄλλιῶς. Πάντα ὅμως, ξαναλέω, τό ἀντικείμενο εἶναι ὁ μεταπτωτικός ἄνθρωπος.

Ἡ ἀπάντηση ὅμως στό ἐρώτημα αὐτό εἶναι πολύ ἀπλή ἀπό χριστιανικῆς πλευρᾶς. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος· αὐτό λέει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.⁶ Δέν τριγυρίζει

---

6. Γιά τήν Ἁγία Γραφή, ἀλλά καί τούς Πατέρες, ἡ ἐλευθερία ἀποτελεῖ θεῖο χαρακτηριστικό, πού ἐμφαίνει τό *κατ' εἰκόνα Θεοῦ* στόν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐλευθερία – ἢ αὐτεξούσιο – ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό τῆς θείας φύσεως (Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Γενομένη συζήτησις...*, PG 91, 301C), θά ἀποτελεῖ χαρακτηριστικό καί τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δημιουργήθηκε *κατ' εἰκόνα* τοῦ δημιουργοῦ του (Γέν. 1, 27) ὡς λογική καί αὐτεξούσια φύση (ἅγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ, *Κεφάλαια φυσικά...* 47, PG 150, 1150A). Σύμφωνα μέ τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, ὁ ἄνθρωπος «*θεοειδὴς ἐγένετο καὶ μακάριος τῷ αὐτεξουσίῳ τετιμημένος, τὸ γὰρ αὐτοκρατές τε καὶ ἀδέσποτον ἴδιόν ἐστι τῆς θείας μακαριότητος, ισόθεον γάρ ἐστι τὸ αὐτεξούσιον*» (Λόγος περὶ τῶν κεκοιμημένων, PG 44, 145BC καί 180D). Ὁ ἅγ. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ὑποστηρίζει πῶς τό *κατ' εἰκόνα* τοῦ ἀνθρώπου «*τὸ νοερὸν δηλοῖ καὶ τὸ αὐτεξούσιον*» (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 2, 12, PG 94, 320). Ὁ ἴδιος λέει πῶς ἡ ἐλευθερία, πού ἀνακλᾶται στό *κατ' εἰκόνα Θεοῦ* τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει τίς ἀπαρχές του στή θεία φύση καί ἀποτελεῖ δωρεά τοῦ Θεοῦ πρὸς τόν ἄνθρωπο (PG 94, 924B). Ὁ δέ ἅγ. Νικόλαος Καβάσιλας ταυτίζει τό αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου μέ

σέ ὅλα ἐκεῖνα τά μονοπάτια τῆς ἔρευνας τοῦ νοῦ, ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἢ δέν εἶναι ἐλεύθερος.

Ἄν θέλετε μάλιστα, πολλές φορές, δικαιολογούμεστε γιά ἓνα λάθος μας ἢ γιά μιὰ ἀδυναμία μας, λέγοντας δέν μπόρεσα, καί ἔκανα αὐτό τό λάθος. Ὅμως, μέ τό δέν μπόρεσα, ἀποτινάζουμε τήν εὐθύνη ἀπό πάνω μας, σάν νά θέλαμε νά ποῦμε ὅτι βρεθήκαμε σέ μιὰ κατάσταση πού ἦταν ἔξω ἀπό τή δύναμή μας. Ἐκείνη τήν στιγμή θέλουμε νά παρουσιάσουμε ὅτι δέν ὑπάρχει στόν ἑαυτό μας ἐλευθερία βουλήσεως· καί συνεπῶς, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει, δέν ἔχουμε καί καμμία εὐθύνη.

Ἀλλά εἶναι λανθασμένο αὐτό, εἶναι λάθος. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ξαναλέω, μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, καί συνεπῶς ὑπεύθυνος. Εἶναι ἐλεύθερος γιά τίς ἐπιλογές πού κάνει, καί θά πρέπει νά ὑποστεῖ τίς συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν του αὐτῶν.

Τίθεται τό ἐρώτημα: Ἐάν ὁ ἄνθρωπος δέν ἦταν ἐλεύθερος, δέν εἶχε δηλαδή ἐλευθερία βουλήσεως, τότε πῶς μπορούμε νά ἐννοήσουμε, νά ἐξηγήσουμε τήν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ἐπαίνου καί τῆς τιμωρίας; Εἶναι πράγματα ἀνυπόστατα καί ἄδικα.

Θά μπορούσε δηλαδή νά πεῖ ἓνας κατηγορούμενος στό δικαστήριο: *Μά, ἐπειδή κινήθηκα ἀπό τά ὁρμέφυτά μου, δηλαδή ἀπό δυνάμεις ἐσωτερικές, γιά τίς ὁποῖες δέν εἶμαι ὑπεύθυνος, διότι αὐτές ὑπάρχουν σ' ἐμένα ὅπως καί σ' ἐσᾶς, κύριοι δικαστές, ἐκ κατασκευῆς μας, ἀπό τή φύση μας, τότε γιατί τώρα μέ κρί-*

τόν ἴδιο τόν ἄνθρωπο, ἀφοῦ εἶναι τό ἴδιο νά λέει κάποιος ὅτι ἔχασε τήν ἐλευθερία του καί ἔχασε τόν ἄνθρωπο· «ταῦτόν γάρ ἐστὶν εἰπεῖν ἀπολέσαι τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἀπολέσαι τὸν ἄνθρωπον» (Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Λόγος Ε΄, PG 150, 638C).

νετε ότι είμαι ένοχος; Δέν έχει έννοια πιά έδω ή δικαι-
οσύνη καί ή τιμωρία. Άν θέλατε νά πάμε καί πιο κάτω,
δέν έχει τότε έννοια καί ή Κόλαση.

Όταν ό άνθρωπος δέν θά μπορούσε νά ξεφύγει ά-
πό τήν τροχιά πού ό Θεός τόν έβαλε έκ κατασκευής,
τότε θά μπορούσε νά πει στόν Θεό: *Γιατί, Κύριε, φτιά-
χνεις τήν Κόλαση για νά τιμωροῦμαι, άφου έγώ δέν
μπορώ νά ενεργήσω διαφορετικά;*

Καταλαβαίνετε ότι αυτά είναι πράγματα πού δέν
θά συνέβαιναν καί στόν πιο άνόητο νομοθέτη! Πώς θά
μπορούσε ποτέ ό Θεός νά μιλάει για Κόλαση, τή στιγ-
μή πού θά μάς έκανε χωρίς έλευθερία βουλήσεως; Τό
καταλαβαίνει κανείς καί λογικά.

Άλλά καί ακόμη, από τήν πλευρά τής δομής τής
κοινωνίας μας, μπορείτε νά φανταστείτε τί θά γινόταν
άν ό καθένας έκανε ό,τι ήθελε, μέ τόν ισχυρισμό ότι έ-
τσι είναι φτιαγμένος; Μπορείτε νά φανταστείτε τί κοι-
νωνία θά είχαμε; Σίγουρα μία άναρχούμενη κοινωνία.

Κι αν θέλετε, καί σήμερα έχουμε άναρχία. Καί ά-
ναρχία δέν είναι μόνο όταν πηγαίνω νά βάλω μία βόμβα
σ' ένα κτήριο για νά τό τινάξω στόν άέρα. Αυτό είναι
μία μορφή τής άναρχίας. Άναρχία ξέρετε τί θά πει; Ά-
ναρχία θά πει ότι δέν δέχομαι νά ύπάρχει καμμία αυ-
θεντία, ούτε στόν Θεό ούτε στούς ανθρώπους· ότι δέν
ύπάρχει αυθεντία σ' εκείνον πού διοικεί μία πόλη ή
ένα κράτος, δέν ύπάρχει αυθεντία στόν δάσκαλο, δέν
ύπάρχει αυθεντία στόν γονιό, δέν ύπάρχει αυθεντία
στόν συνάνθρωπο. Τότε πού ύπάρχει ή αυθεντία; Επι-
τρέψτε μου νά τό πω έτσι άπλοελληνικά: *στήν αφεντιά
μου! Έγώ είμαι ή αυθεντία. Αυτό πού έγώ θά σκεφτώ,*

αυτό είναι τό γνήσιο, τό σωστό. Όχι αυτό πού λές εσύ, αλλά αυτό πού λέω ἐγώ! Μπορείτε νά φανταστεῖτε ὅμως μία κοινωνία πού ὁ κάθε ἄνθρωπος θεωρεῖ τόν ἑαυτό του αὐθεντία; Πῶς μπορεῖ νά σταθεῖ αὐτή ἡ κοινωνία, πού ἀρνεῖται κάθε αὐθεντία, κάθε ἀρχή; Αὐτό εἶναι ἡ ἀναρχία.

Ἄν τό θέλετε, πάρα πολλά παιδιά μας, –ἴσως καί ἀπό τά παρόντα, πού ἀκοῦτε τώρα τόν λόγο τοῦ Θεοῦ, καί ὅχι μόνο ἀπ' αὐτά πού βρίσκουμε ἔξω στούς δρόμους καί στά σχολεῖα– πολλοί ἀπό σᾶς ἐδῶ νά ἔχετε τέτοιες ἀρχές πού δέν εἶναι ἀρχές, δηλαδή νά ἔχετε ἀναρχικές ἀρχές! Ναί, ναί· μή σᾶς κάνει ἐντύπωση διότι ζεῖτε σ' ἓνα κλίμα ἀνάλογο, καί ἀναπνέετε αὐτό πού ὑπάρχει στό περιβάλλον μας. Βέβαια μπορεῖ νά μὴν πῆγατε πουθενά νά κάνετε τίποτα σαματάδες... Ὅταν ὅμως κάποιος δέν δέχετε τήν αὐθεντία τοῦ πατέρα του καί τῆς μάνας του, τήν αὐθεντία τοῦ ἱερέως – τοῦ Θεοῦ– ἢ τῶν νόμων τῆς πολιτείας, τότε; Τότε εἶναι σέ κατάσταση ἀναρχίας, εἶναι ἀναρχικός ἄνθρωπος.

Ἔτσι λοιπόν, παιδιά, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καί ἡ ἐλευθερία του αὐτή ἀναφέρεται στήν προαίρεση. Μπορεῖ νά μὴν εἶμαι ἐλεύθερος ἂν μέ κλειδώσουν ἐδῶ μέσα, καθὼς δέν θά ἔχω τή δυνατότητα νά διαφύγω οὔτε ἀπό τίς χαρμάδες... ἀλλά ἡ ἐλευθερία μου βρίσκεται στήν προαίρεση. Δέν θέλω νά προχωρήσω στό τί εἶπαν γιά τό θέμα αὐτό οἱ φιλόσοφοι... εἶναι μεγάλη πελαγοδρομία, πραγματικά· ἀλλά σᾶς λέω μόνο τοῦτο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος, ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του. Εἶναι μάλιστα τόσο ἐλεύθερος, ὥστε μπορεῖ νά φτάσει μέχρι θανάτου καί μέχρι μαρτυρίου!

Ἡ γάτα μου ὅμως δέν εἶναι ἐλεύθερη. Ὅταν τῆς μυρίσουν ψάρια, τότε ἀρχίζει νά νιαουρίζει... καί ὅταν πεινάει πολύ, δέν θά διστάσει –δέν δεσμεύεται ἀπό τίποτα· ἡ δομή της εἶναι νά εἶναι ἀνελεύθερη– νά ὀρμήσει, νά πηδήσει πάνω στό τραπέζι καί νά ἀρπάξει ἕνα ψάρι, γιατί πεινάει πολύ. Οὔτε βεβαίως τίθεται θέμα γιά τή γάτα μου ἂν σήμερα εἶναι Παρασκευή καί δέν τρῶμε ψάρια. Ὅταν ὅμως ἐγώ ὁ ἄνθρωπος, ὅσο καί ἂν μοῦ μυρίζουν τά ψάρια, δέν θά τά φάω ἐπειδή εἶναι Παρασκευή, σημαίνει ὅτι μπορῶ καί δεσμεύω τήν ἐλευθερία τῆς προαιρέσεώς μου. Καί ἂν ἀκόμη μοῦ ἔβαζαν τό φαγητό ἐδῶ μπροστά μου, δέν θά ἔτρωγα!

Τό ἴδιο ἔκαναν καί οἱ τρεῖς παῖδες στή Βαβυλώνα, πού οἱ συμμαθητές τους τούς ἔβαζαν τά γουρουνόπουλα, φρεσκοψημένα καί ροδοκοκκινισμένα, ἐδῶ στή μύτη τους μπροστά καί στό στόμα, κι ἐκεῖνοι ἐπ' οὐδενί λόγῳ δέν ἤθελαν νά τά γευθοῦν.⁷

Καί μάλιστα οἱ τρεῖς παῖδες, ἀκριβῶς ἐπειδή εἶχαν χαλυβδώσει τήν ἐλευθερία τῆς προαιρέσεώς τους καί δέν ἦταν κάτω ἀπό τά πάθη τους, ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα νά προσκυνήσουν τήν χρυσή εἰκόνα τοῦ Μαρδούχ, τοῦ θεοῦ τῆς Βαβυλῶνος, τότε εἶπαν τό ὄχι, καί προτίμησαν τόν θάνατο! Σαφῶς εἶχε πεῖ ὁ Ναβουχοδονόσορ ὅτι ὁποιος δέν προσκυνήσει τή χρυσή εἰκόνα, θά ριχτεῖ στό καμίνι τοῦ πυρός. *Ναί, βασιλιά... στό καμίνι τοῦ πυρός!*⁸

Βλέπετε μέχρι ποῦ φτάνει ἡ προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου; Μέχρι θανάτου! μέχρι μαρτυρίου! Δέν τό δέ-

7. Βλ. Δαν. 1, 8.

8. Βλ. Δαν. 3, 6· 11· 15.

χομαι, δέν τό θέλω, δέν προδίδω τήν ἐντολή τοῦ Θεοῦ!
Νά τί μᾶς ἀποκαλύπτει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ!

Γι' αὐτό, στήν πρακτική μας ζωή τώρα, μήν ποῦμε ποτέ ὅτι ὁ διάβολος μ' ἔβαλε νά τό κάνω αὐτό ἢ ἐκεῖνο. Μή τό ποῦμε ποτέ αὐτό, τό ξαναλέω, γιατί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι διαλέγουμε τό ἀγαθό ἢ τό πονηρό.

Θυμᾶστε ἴσως ἓνα σχετικό ἀνέκδοτο πού ὑπάρχει, ὅτι ὅταν ὁ διάβολος ἐμφανίσθηκε στόν μέγα Ἀντώνιο καί τοῦ εἶπε Ἀντώνιε, οἱ ἄνθρωποι μέ κατηγοροῦν ὅτι ἐγώ τούς βάξω νά ἁμαρτάνουν, ὅτι παντοῦ ἐγώ φταίω, ὁ μέγας Ἀντώνιος τοῦ ἀπάντησε: Σατανᾶ, ἔχεις δίκαιο, λές ἀλήθεια· δέν τούς βάξεις ἐσύ ὅλους νά ἁμαρτάνουν.⁹

Πράγματι, παιδιά. Ἐγώ θά σᾶς πῶ κάτι, καί ἂν θέλετε δεχθεῖτε το· ἤδη σᾶς τό ἀπέδειξα, ἀλλά θά τό ξαναπῶ ἄλλη μία φορά. Ὅταν σᾶς ἔρθει νά κάνετε κάτι κακό –ἔστω κι ἂν σᾶς ἔβαλε ὁ Σατανᾶς– ποτέ μήν πεῖτε μέ ἔβαλε ὁ διάβολος νά τό κάνω... μά ποτέ! Παρότι ξέρουμε ὅτι ὁ διάβολος εἶναι κακοποιός, παρότι ξέρουμε ὅτι, ὡς φθονερός, ζητάει τήν καταστροφή μας καί μᾶς βάζει νά ἁμαρτάνουμε, ποτέ μήν πεῖτε ὁ διά-

---

9. *Νά μήν τά φορτώνουμε ὅλα στόν πειρασμό. Ἐνας ὑποτακτικός, πού ζοῦσε σέ μιά Καλύβη μέ τόν Γέροντά του, μιά φορά πού ἔμεινε γιά λίγο μόνος του, πῆρε ἓνα αὐγό, τό ἔβαλε πάνω σέ ἓνα κλειδί –ἦταν ἀπό ἐκεῖνα τά μεγάλα, τά παλιά κλειδιά– καί ἄναψε ἀπό κάτω ἓνα κερί γιά νά τό ψήσει! Μπαίνει ξαφνικά ὁ Γέροντας καί τόν βλέπει. «Τί κάνεις ἐκεῖ;» τοῦ λέει. «Νά, Γέροντα, ὁ πειρασμός μέ ἔβαλε νά ψήσω ἐδῶ ἓνα αὐγό» τοῦ λέει ὁ ὑποτακτικός του. Καί τότε ἀκούστηκε μιά ἄγρια φωνή: «Αὐτήν τήν τέχνη ἐγώ δέν τήν ἤξερα· ἀπό αὐτόν τήν ἔμαθα!» (ἀγ. Παϊσίου Ἀγιορείτου, Λόγοι Γ', Πνευματικός Ἀγώνας, ἐκδ. Ἱερῶν Ἡσυχαστηρίων Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, Σουρωτή 2001, σ. 71)*

βολος μέ ἔβαλε νά κάνω τοῦτο τό κακό. Ἀλλά τί νά λέμε; ἐγώ τό ἤθελα· διότι, σέ τελευταία ἀνάλυση, περὶ αὐτοῦ πρόκειται.

Ὁ διάβολος, ὅπως σᾶς εἶπα προηγουμένως, δέν θά μποροῦσε καθόλου νά μέ ἐκβιάσει, ἐάν ἐγώ δέν τό ἤθελα. Ἀποδέχθηκα τήν πρόσκλησή του, τήν ὑποβολή του, καί ἔφτασα στό τέλος νά δεχθῶ τόν πειρασμό καί νά πέσω στήν ἁμαρτία. Ἔτσι, θά λέγαμε, ὁ διάβολος εἶναι ὁ μέγας ἀπατεώνας!

Καί τί κάνει τώρα ὁ διάβολος; Ξέρει ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως εἶναι κάτι σημαντικό καί σπουδαῖο –ἐξ ἄλλου καί ὁ ἴδιος μέ τήν ἴδια του τήν προαίρεση ἔπεσε. Πῶς θά ἐνεργήσει στούς πρωτοπλάστους; Θά πρέπει νά θέσει ὑπό δοκιμασίαν τήν προαίρεσή τους. Μέχρι τώρα ὅμως οἱ πρωτόπλαστοι ποτέ δέν εἶχαν ἁμαρτήσῃ· ἦταν ἡ νέα κατασκευή, τό νεόκοπο νόμισμα θά λέγαμε· δέν ὑπῆρχε τίποτα τό ἄσχημο στήν κατασκευή τους. Πῶς θά τά κατάφερνε λοιπόν τώρα ὁ διάβολος νά τούς κάνει νά ἁμαρτήσουν ἀπό μόνοι τους; Δέν θά τά κατάφερνε· γι' αὐτό μετέρχεται μία μέθοδο, τήν ἀπάτη.

Ἡ ἀπάτη, ὅπως θά ξέρετε, στό τέλος ἐξουδετερώνει τή βούληση. Ἐγώ δέν ἤθελα τό κακό· ἀλλά, χωρίς νά τό καταλάβω, τό ἔκανα, δηλαδή ἐξαπατήθηκα. Ὡστε λοιπόν ἡ ἀπάτη εἶναι κάτι πού ἐκφεύγει ἀπό τήν βούλησή μου· διότι ἡ βούληση εἶναι μία ἐλεύθερη ἐνέργειά μου. Γι' αὐτό ἡ Εὐα εἶπε ὁ ὄφεις μέ ἐξαπάτησε, ἐπειδή ὁ διάβολος μετῆλθε τήν ἀπάτη. Εἶναι ὁ μέγας ἀπατεώνας, ὅπως σᾶς εἶπα.

Ὁ ἀπατεώνας εἶναι ὁ ψεύτης· ἔτσι; καί ὁ ψεύτης

εἶναι ὁ ἀπατεώνας· *ψεῦδος καὶ ἀπάτη* εἶναι συνώνυμα. Γι' αὐτό λέει ὁ Κύριος γιά τόν διάβολο, «*ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ιδίων λαλεῖ*». Εἶδατε; τὸ ψέμα τὸ λέει ἀπὸ τόν ἑαυτό του. Δέν τόν βάζει κανεῖς νά λέει ψέματα, γιατί καί αὐτός εἶναι ἐλεύθερος. «*ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ*»¹⁰, γιατί εἶναι ψεύτης, καί μάλιστα ὁ πατέρας τοῦ ψεύδους.

Ἀπὸ τότε, παιδιά, πού ἔπесαν οἱ πρωτόπλαστοι, ὅτι δέν μπορεῖ ὁ διάβολος νά πετύχει προβάλλοντας τὸ κακό στήν ἐλεύθερη προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ πετυχαίνει μέ τήν ἀπάτη. Ἐκτοτε ὁ ἄνθρωπος ἀπατᾶται· εὐκόλα ἀπατᾶται.

Προσέξτε τώρα νά δεῖτε σέ τί μπορεῖ νά ἀπατηθεῖ.

Ὑπάρχει ἡ ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων. Καί ἐδῶ δέν μιλῶ γιά τήν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων ἀπὸ γνωσιολογικῆς πλευρᾶς, φιλοσοφικῆς, δηλαδή ἂν αὐτό πού βλέπω εἶναι ὅπως τὸ βλέπω καί τί χροῶμα ἔχει καί ποιὰ εἶναι ἡ πραγματικὴ δομὴ του. Διότι, ἂν μπορούσαμε νά δοῦμε τήν ὕλη, τόν κόσμο ἔχοντας κάποια ἄλλα μάτια, θά ἦταν κάτι πολὺ διαφορετικό. Τὰ μάτια πού διαθέτουμε εἶναι κατασκευασμένα γιά νά μᾶς δώσουν μία ἄλφα εἰκόνα. Ἄν εἶχαμε μιά βῆτα κατασκευὴ ματιῶν, θά εἶχαμε μιά βῆτα εἰκόνα. Καί ἂν εἶχαμε μιά ἄπειρη, θά λέγαμε, κατασκευὴ ματιῶν, θά εἶχαμε καί μιά ἄπειρη προσφορά εἰκόνων. Αὐτό εἶναι ἄληθές.¹¹

10. Ἰωάν. 8, 44.

11. Κάποιοι ἐρευνητές, γιά νά διερευνήσουν τόν ρόλο τῆς ὄρασης στὸν ἄνθρωπο καί τὰ ζῶα, συνέκριναν τήν ὀπτικὴ ἱκανότητά τους. Ἐπειτα δημιούργησαν ψηφιακὲς εἰκόνες πού προσομοίωναν πῶς μπορεῖ νά βλέπουν διάφορα ζῶα τήν ἴδια σκηνή. Ὁ κατάλογος περιλάμβανε 600 εἶδη ζώων (θηλαστικά, πτηνά, ἔντομα, ψάρια,

Καί τότε τίθεται τό ἐρώτημα: ποιό εἶναι τό ἀληθές; Ἄρα λοιπόν οἱ αἰσθήσεις μᾶς ἀπατοῦν.¹²

Δέν ἐξετάζουμε τώρα αὐτό. Δέν πηγαίνουμε δηλαδή στή φιλοσοφική ἐκείνη θέση, ἥ καί τήν ἐπιστημονική ἀκόμη, γιά τό πῶς μπορούμε νά μάθουμε τό ἀληθές ἐνός ἀντικειμένου, ἀλλά μιλάω ἀπό ἠθικῆς πλευρᾶς, γιά τό πῶς οἱ αἰσθήσεις μας μπορούν νά μᾶς ἐξαπατήσουν καί νά μᾶς παρουσιάσουν ἕνα πράγμα ὅτι εἶναι ἐλκυστικό καί ὠραῖο καί ἐπιθυμητό, ἐνῶ δέν εἶναι.

Ἔτσι, ὅταν βλέπουμε ἕνα πρόσωπο, ἀμέσως τό ἐρωτευόμαστε τό πρόσωπο αὐτό, καί λέμε: ἄ, ἔκπληξη! καί ἀμέσως ἡ καρδιά μας χτυπάει ἀλλιώς, καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Ἄν ὅμως ἐξετάσουμε καλύτερα τό πρόσωπο αὐτό, τότε θά δοῦμε ὅτι εἶναι διαφορετικό ἀπ' ὅ,τι τό εἶχαμε δεῖ στήν ἀρχή. Πόσες φορές οἱ ἄνθρωποι ἐξαπατήθηκαν μέ μόνη τήν πρώτη ματιά...

Λέει πολύ ὠραῖα ὁ μέγας Βασίλειος: *Θέλεις νά*

καί πολλά ἄλλα). Ἡ μελέτη ἐξετάζει πῶς ἡ ἀνθρώπινη ὄραση συγκρίνεται μέ τήν ὄραση ἄλλων ζώων καί ἐντόμων. Πηγή: Caves, E. M. Bradley, N. C., & Johnsen, S. (2018). *Visual acuity and the evolution of signals*. *Trends in ecology & evolution*.

12. Ὅ,τι ἀντιλαμβάνονται οἱ αἰσθήσεις μας ἀποτελεῖ ἕνα *Matrix*, μὴδὲ ἐξαιρουμένης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Τό Σύμπαν τῶν μετρήσεων καί τῶν παρατηρήσεών μας εἶναι μιά ἀπλή καί στρεβλή ἀπεικόνιση πάνω σέ ἕναν Εὐκλείδειο τρισδιάστατο καί Νευτώνειο παραμορφωτικό καθρέφτη, πού ἡ Θεωρία τῆς Σχετικότητας ὀνομάζει "χώρο Μινκόφσκι". Τό Σύμπαν καί ὁ Ἄνθρωπος εἶναι κάτι πολύ μεγαλύτερο καί περισσότερο ἀπό αὐτό πού ἀντιλαμβάνονται οἱ ἀτελεῖς αἰσθήσεις μας. (Δρ. Μάνου Δανέζη, καθηγητοῦ Ἀστροφυσικῆς, Τό σύμπαν πού ἀγάπησα, Ἡ πλάνη τῶν αἰσθήσεων. (Ἀνάκτηση 13 Ἀπριλίου 2022 ἀπό τό <https://mikropragmata.lifo.gr/zo/oti-antilamvanontai-oi-aisthiseis-mas-apotelei-ena-matrix>) Πρβλ. Σπήλαιο τοῦ Πλάτωνα (Πολιτεία 514a-520e).

ἀπαλλαγεῖς ἀπό τήν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων, ὅταν οἱ αἰσθήσεις σέ ὀδηγοῦν στήν ἁμαρτία; Σκέψου πῶς αὐτό τό ὥραϊο δέριμα πού βλέπεις, ἄν τό δεῖς ἀπό κοντά, πόσες λακκοῦβες ἔχει... –καί μάλιστα τόν καιρό ἐκεῖνο δέν εἶχαν οὔτε φακούς, πολύ παραπάνω οὔτε μικροσκόπια. Πράγματι, ἄν δεῖ κανεῖς κάτω ἀπό ἕναν φακό ἐκεῖνο πού θαυμάζει ὡς πολύ ὥραϊο καί πολύ δροσερό, θά ἐκπλαγεῖ... θά τρομάξει!

Λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος: *Θέλεις νά ἰδεῖς κάτι περισσότερο; Σκίσε λίγο τό δέριμα νά δεῖς ἀπό μέσα τί ὑπάρχει... Θά σιχαθεῖς, ἐσύ ὁ ἴδιος. Βέβαια, εἶναι μία συμβουλή του γιά νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο ἀπό πνευματικῆς πλευρᾶς καί νά ξεφύγει ἀπό τήν ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων.*¹³

Ἔτσι λοιπόν, παιδιά, οἱ αἰσθήσεις ἀπατῶνται, καί ἀπατῶμενες μᾶς ἀπατοῦν.

Ἀκόμη μία ἀπάτη εἶναι ἡ ἡδονή. Νά τό προσέξτε αὐτό· ἡ ἡδονή. Ποτέ κανεῖς δέν μετῆλθε μιᾶ ἡδονή, εἴτε

---

13. «Ὅταν ἴδῃς γυναῖκα εὖμορφον, λάμποντα ἔχουσαν ὀφθαλμόν, φαιδρόν, στίλβουσαν ἀπό τῆς ὀψεως, ἀμήχανόν τινα ὥραν ἐπὶ τῆς ὀψεως φέρουσαν, φλέγουσάν σου τὸν λογισμόν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αἰξουσαν, ἐννόησον ὅτι γῆ τὸ θαυμαζόμενον, ὅτι σποδὸς τὸ ἐκκαῖον, καὶ παύσεται λυττώσα ἡ ψυχὴ· ἀνακάλυψον αὐτῆς τὸ δέριμα τῆς ὀψεως, καὶ τότε πᾶσαν ὀψει τῆς εὖμορφίας τὴν εὐτέλειαν. Μὴ στῆς μέχρι τῆς ἐπιφανείας, ἀλλ' ἐνδοτέρω διάβηθι τῷ λογισμῷ, καὶ οὐδὲν ἕτερον εὐρήσεις, ἀλλ' ἢ ὅσα καὶ νεῦρα καὶ φλέβας ... Ἡ γὰρ τοῦ βλεπομένου κάλλους ὑπόστασις οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ φλέγμα καὶ ῥεῦμα καὶ αἷμα καὶ τροφῆς διαμασηθείσης χυλός ... Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐνταῦθα τῷ ἄνθει πρόσεχε, ἀλλ' ἐνδοτέρω διάβηθι τῇ διανοίᾳ, καὶ τὸ δέριμα τὸ καλὸν ἐκεῖνο περιελὼν τῷ λογισμῷ, περιεργάζου τὰ ὑπὸ τοῦτο κείμενα...» (Περὶ γυναικῶν καὶ κάλλους, Λόγος ΙΔ', PG 63, 658)

τό ὁμολογεῖ εἴτε δέν τό ὁμολογεῖ, πού εὐθύς μετά τήν ἡδονή –πολύ παραπάνω ἐάν εἶναι παράνομη– νά μήν ἔχει μετανοήσει. Γιατί ἄραγε μετανοεῖ; Διότι ἐδῶ βλέπει κανεῖς ὅτι ἡ ὑφή τῆς ἡδονῆς ἔχει τήν ἀπάτη. Σέ ἐξαπάτησε νά κάνεις κάτι, ἱκανοποιήθηκε ἡ ἡδονή, ἀλλά σοῦ ἀφήνει ἕνα κενό, σ' ἀφήνει ἄδειο, καί λές: *Τώρα, τί εἶναι αὐτό;*

Ὅμοίως, ὁ πλοῦτος εἶναι μία ἀπάτη. Ἡ Καινή Διαθήκη μιλάει γιά τήν *ἀδηλότητα τοῦ πλούτου*, τό ἀφανέ-
ρωτο, τό κούφιο, δηλαδή τό ἀπατηλό τοῦ πλούτου.¹⁴

Ὁ κόσμος, ἐπίσης, εἶναι μία ἀπάτη· νά πᾶμε, νά διασκεδάσουμε, νά βγοῦμε, νά μᾶς δοῦν, νά τοὺς δοῦμε... Σκέφτομαι πολλές φορές ἐκείνη τή φοβερή κενοδοξία, *τί θά λένε γιά μᾶς οἱ ἄνθρωποι!...*¹⁵ Ἀλλά τί λέγανε στήν ἐποχή τοῦ πατέρα μου ἢ τοῦ παπποῦ μου; Ξεχάστηκαν αὐτά· ὅλα ξεχάστηκαν! Ποιοί ἔζησαν τότε; ποῦ; πῶς;

Ἀγαπητά μου παιδάκια, εἶναι ἀληθινά μία ἀπάτη ἡ κενοδοξία τοῦ κόσμου... ἀληθινή ἀπάτη! Ὁ ἀληθινὰ φιλόσοφος, μέ χριστιανική ἔννοια, κάθεται καί τά σκέφτεται αὐτά, καί δέν παρασύρεται ποτέ, νά πεῖ θά ἐπι-

14. Α' Τιμ. 6, 17.

15. Μέ τή λέξη *κόσμος* ἐννοῦνται οἱ ἄνθρωποι καί ὁ τρόπος ζωῆς τους, ὅταν δέν ἔχουν ἀναγεννηθεῖ ἐν Χριστῷ, ἀλλά ἐπικρατεῖ τό σαρκικό φρόνημα. Βλ. Γέν. 6, 3. Ἰωάν. 14, 17. Α' Ἰωάν. 5, 19. 2, 16. Α' Κορ. 2, 12. Βλ. ἁββᾶ Ἰσαάκ Σύρου, *Ἀσκητικά, Λόγος Α'*, ΕΠΕ 8B, 52, 54: «Κόσμος ἐστὶν ὄνομα περιεκτικὸν ἐπιπίπτον ἐπὶ τὰ εἰρημμένα πάθη», «καὶ ὅτε θέλωμεν ὀνομάσαι ὀλικῶς τὰ πάθη, ὀνομάζομεν αὐτὰ κόσμον», «ὁ κόσμος πόρνη ἐστίν, ἥτις τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ κάλλους αὐτῆς ἔλκει τοὺς ὁρῶντας εἰς τὸν πόθον αὐτῆς», «Καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ὁ κόσμος ἐστὶν ἡ διαγωγὴ ἢ σαρκικὴ καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκός».

δειχθῶ, θά κάνω, θά δείξω, γιατί ὅλα εἶναι ἀπατηλά. Γενικά ἡ ἁμαρτία εἶναι μία ἀπάτη.

Τὸ αὐτόν τόν λόγο ἀναλαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ἕναν ἀγώνα, γιὰ νά μπορέσει νά πολεμήσει ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀπάτης τῶν αἰσθήσεων, καί ὅχι μόνο νά πολεμήσει κατὰ πρόσωπο τόν διάβολο τόν ἴδιο. Ἔχουμε λοιπόν ἕναν διπλό ἀγώνα: ἐναντίον τοῦ σατανᾶ καί ἐναντίον τοῦ διεφθαρμένου ἑαυτοῦ μας, ὁ ὁποῖος μᾶς δημιουργεῖ πολλές ψευδαισθήσεις.

Εἴτε λοιπόν ἔχουμε ἀναθυμιάσεις τῆς φθαρμένης μας φύσεως, εἴτε ὁ διάβολος ἐνεργεῖ σέ βάρος μας, πρέπει νά ἀντιτάξουμε τέσσερις ἀρετές. Προσέξτε τίς τέσσερις αὐτές ἀρετές, ὅπως μᾶς τίς ἀναφέρει ὁ ὁσιος Ἡσύχιος ὁ Πρεσβύτερος: *«ταπείνωσιν, προσοχήν τε ἄκραν, ἀντίρρησιν καὶ προσευχήν»*¹⁶. Προσέξτε: ταπείνωση, ἄκρα προσοχή, ἀντίρρηση καί προσευχή. Γιὰ νά τά δοῦμε αὐτά.

Τί εἶναι ἡ ταπείνωση; –τό πρῶτο-πρῶτο-πρῶτο!

Χρειάζεται ἡ ταπείνωση, γιατί μ' αὐτήν γινόμαστε σύμμαχοι μέ τόν Θεό. Ὁ Θεός ἀγαπᾷ τόν ταπεινό καί τόν προστατεύει καί τόν ὑπερασπίζεται, ἐνῶ, ἀντίθετα, τόν ὑπερήφανο καί τόν ἀλαζόνα τόν κλωτσάει ὁ Θεός: *«ὁ Θεός ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν»*¹⁷. Ἄν ξεκινᾶμε γιὰ ἀγώνα πνευματικό, τό πρῶτο μέλημά μας, γιὰ νά μήν ἀπατηθοῦμε ἀπό τόν διάβολο ἢ ἀπό τή διεφθαρμένη φύση μας, εἶναι ἡ ταπείνωση. Καί ταπείνωση ἔχω ὅταν πῶ: *Τί λέει ὁ Θεός;*

16. *Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς*, κ', Φιλοκαλία, Α', ἐκδ. Παναγ. Ἀθ. Τζελάτη, Ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 84.

17. *Ἰακ.* 4, 6.

Πάνω σ' αὐτό τί ἔχει νά πεῖ ὁ Θεός; Ἡ ταπείνωση κατακαίει τόν διάβολο καί μᾶς σώζει ἀπό παγίδες.

Σᾶς θυμίζω ἓνα πολύ ὥραϊο περιστατικό πού λέει τό Γερροντικό μέ τόν μέγα Ἀντώνιο. Εἶδε, λέει, μία πεδιάδα ἀπλωμένη μέ παγίδες. Καί τότε ἀναστέναξε ὁ μέγας Ἀντώνιος καί εἶπε: *Καί ποιός μπορεῖ νά σωθεῖ;* Ἄκουσε τότε μία φωνή ἀπό τόν οὐρανό: *Ὁ ταπεινόφρων... ὁ ταπεινός!*¹⁸ Αὐτός μόνο μπορεῖ νά σωθεῖ. Περνάει μέσα ἀπό παγίδες, καί δέν συλλαμβάνεται, δέν ἀπατᾶται, δέν πέφτει, γιατί εἶναι ταπεινός καί τόν σώζει ὁ Θεός.

Λέει πάλι ὁ ἅγιος Ἡσύχιος: «Ὁ εἰς ἑαυτὸν θαρρῶν πεσεῖται πτῶμα ἐξαίσιον»¹⁹. Ἐκεῖνος πού ἐμπιστεύεται στὸν ἑαυτό του θά πέσει πτῶμα φοβερό. Ἐμπιστεύηκες στὸν ἑαυτό σου; Πόσες κοπέλες καί πόσα ἀγόρια λένε *Μπορῶ νά πάω σ' ἓνα ραντεβοῦ· δέν ἔχω νά πάθω τίποτα. Μπορῶ νά πάω σ' ἓνα πάρτι· τί ἔχω νά πάθω; Θά προσέχω. Τά μάτια μου γιατί τά ἔχω;*...

Ἐάν κανεῖς τό πεῖ αὐτό, σημαίνει ὅτι ἔχει ὑπερηφάνεια, γιατί νομίζει ὅτι δέν θά πέσει, θέλοντας νά δοκιμάσει τό κακό. Θά τόν ἐγκαταλείψει ὁ Θεός, γιατί «ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται», καί τότε θά πέσει πτῶμα ἐξαίσιον. Ποτέ μὴ πεῖτε, ποτέ, θά πάω σ' ἓνα πάρτι, θά πάω νά δοκιμάσω, ἔτσι, ἀκροθιγῶς τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ δέν θά πέσω. Θά πέσετε! Καί ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κάποτε σᾶς γλυτώσει, γιατί δέν ξέρω πῶς τό κρίνει, μέ θλίψη θά βλέπετε ἔστω κι ἐκείνη τὴ μικρὴ πτώση, ἂν δέν εἶναι μεγάλη καί θανάσιμη.

18. *Εἶπε Γέρον...*, ζ', ἐκδ. οἶκος Ἀστήρ, Ἀθῆναι 1974, σ. 10.

19. *Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, κς'*, Φιλοκαλία, Α', ἐκδ. Παναγ. Ἀθ. Τζελάτη, Ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 84.

Τό δεύτερο· ἡ ἄκρα προσοχή. Τί εἶναι αὐτό;

Ἄκρα προσοχή εἶναι αὐτό πού δυστυχῶς δέν τό ἔχουμε ὑποψιαστεῖ, μᾶς εἶναι ἀνύποπτο· δέν μπορούμε νά φανταστοῦμε δηλαδή ὅτι πρέπει νά προσέχουμε. Εἶναι ἡ διαρκής νήψη νοῦ καί καρδιᾶς. *Νήψη* θά πεῖ ἐγρήγορη καί καθαρότητα. Θά πρέπει νά ἔχουμε μία διαρκή περιπόληση τῆς φαντασίας μας. Κάτι πού ἦρθε στό μυαλό μας νά τό ἐλέγχουμε. Ὅπως, θά λέγαμε, ἕνα τελωνεῖο ἐρευνᾷ αὐτούς πού διέρχονται τά σύνορα *ἐνθεν-κακεῖθεν*, αὐτούς πού φεύγουν ἀπό τά σύνορα καί αὐτούς πού ἔρχονται ἀπό αὐτά· τούς ψάχνει ὅλους.

Ἔτσι λοιπόν θά πρέπει νά περιπολοῦμε τή φαντασία μας· αὐτό πού μπῆκε μέσα μας ὡς σκέψη τί ἀκριβῶς εἶναι; πῶς κινεῖται; τί αἰσθήματα μᾶς φέρνει; Ὅταν ἀνά πᾶσα στιγμή, μέ πολλή προσοχή, ἐρευνοῦμε τό ἐσωτερικό μας, τότε δέν θά ἀφήσουμε περιθώρια νά μᾶς ἐξαπατήσει ὁ διάβολος, γιατί θά ἔχουμε αὐτή τήν ἄκρα προσοχή.

Τρίτο· εἶναι ἡ ἀντίρρηση.

Τί εἶναι ἡ ἀντίρρηση; Εἶναι αὐτό πού λέει καί ἡ λέξη· ἔχω τήν ἀντίρρησή μου. Εἶναι ὅταν σταθεῖ ἕνας ἄνθρωπος μέ ὀργή, μέ θυμό, ἐναντίον αὐτοῦ πού πάει νά τόν προσβάλλει. Δηλαδή ἔρχεται ὁ διάβολος, ἢ ἡ διεφθαρμένη μου φύση, καί μοῦ λέει *κάνε αὐτό, πῆγαινε ἐκεῖ*. Ἀφοῦ ἔδειξα ταπείνωση καί προσοχή, θά πῶ *ὄχι*. Ἀκοῦστε: *ὄχι!* Μέ θυμό, μέ ὀργή. *Ὅχι!*

Πῶς, φαντάζεστε, ὁ Χριστός θά εἶπε στόν διάβολο στήν ἔρημο ἐκεῖνο τό «*ὑπάγε ὀπίσω μου, σατανᾶ*»²⁰; Θά τό εἶπε, ἔτσι, μαλακά-μαλακά καί ὥραϊα; ἢ θά τό

20. *Ματθ.* 4, 10.

εἶπε μέ νεῦρο ψυχῆς; Παιδιά, τό εἶπε μέ νεῦρο ψυχῆς. Τό νεῦρο αὐτό τῆς ψυχῆς, δηλαδή τόν θυμό, ὁ Θεός τό ἔβαλε μέσα μας· ὄχι γιά νά ὀργιζόμαστε ἐναντίον τῶν ἄλλων, ἀλλά ἐναντίον τοῦ κακοῦ καί τοῦ Σατανᾶ. Γιά νά μποροῦμε νά λέμε μέ νεῦρο αὐτό τό ὄχι, χωρίς νά ἀμφιταλαντευόμαστε καί νά λέμε νά τό κάνω αὐτό; νά μήν τό κάνω;... Θά λέμε ὄχι!

Κι ἀκόμη ἓνα, τελευταῖο, εἶναι ἡ προσευχή. Ἀφοῦ θά μετέλθουμε τά τρία πρῶτα, τελευταῖο εἶναι ἡ προσευχή.

Λέει πάλι ὁ ἅγιος Ἡσύχιος: «ἵνα κραυγᾷ ὁ πιστός πρὸς Χριστὸν στεναγμῷ ἀλαλήτῳ»²¹. Δηλαδή, νά φωνάξει ὁ πιστός Χριστέ μου!... μ' ἓναν στεναγμό πού δέν βγαίνει ἀπό τά χεῖλη. Κάποτε βγαίνει ἀπό τά χεῖλη, ὅταν κανεῖς εἶναι μόνος του· κάποτε ὅμως, ὅταν εἶναι στό λεωφορεῖο, στόν δρόμο, βγαίνει μιά σιωπηλή κραυγή, μιά ἱκεσία, κραυγάζουσα ἱκεσία: Κύριε, σῶσε με! Κύριε, βοήθησέ με!... Πόσο ὠραῖο εἶναι νά πεῖ κανεῖς ἀπλᾶ-ἀπλᾶ ἐκεῖνο τό Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με!²²

21. Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς, κ', Φιλοκαλία, Α', ἐκδ. Παναγ. Ἀθ. Τζελάτη, Ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 84.

22. Πρβλ. Ρωμ. 8,26, Α' Θεσ. 5, 17, ἁγ. Γρηγορίου Θεολόγου, Κατὰ Εὐνομανῶν προδιάλεξις, PG 36, 166C, ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἱερὰ Παράλληλα, PG 95, 1357, καὶ PG 96, 228: «Μνημονευτέον Θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀναπνευστέον», ἱεροῦ Χρυσοστόμου, Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς, 28-31: «Ἀδελφοί, βοᾶτε ἀπὸ πρῶτ' ἕως ἐσπέρας, εἰ δυνατόν, καὶ ὅλην τὴν νύκτα, τό· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με· καὶ βιάσασθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἕως θανάτου», καὶ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Κ', ζ': «Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον».

Μάλιστα ὁ ἴδιος πατέρας λέει: «Κρεῖττον βοήθημα, πάρεξ Ἰησοῦ, οὐχ εὐρήσεις ἐν ὅλῃ τῇ ζωῇ σου.»²³. Καλύτερο βοήθημα, ἐκτός ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, στή ζωή σου ὁλόκληρη δέν θά βρεῖς. Ὅταν λοιπόν κανεῖς πεῖ Χριστέ μου!... ἢ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με, ἐλέησον ἡμᾶς!... γρήγορα θά δεῖ πράγματι τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ.²⁴

Αὐτά εἴχαμε νά ποῦμε, παιδιά, γιά τήν ἀπάτη πού χρησιμοποίησε ὁ διάβολος γιά νά ἐξαπατήσει τήν Εὐά.

Ξέρετε ὅτι ὁ Ἀδάμ δέν ἐξαπατήθηκε· ἡ Εὐά ἐξαπατήθηκε. Αὐτό τό χρησιμοποιεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος καί λέει: Ἡ γυναῖκα νά μήν ἔχει λόγο διδασκαλίας στή δημόσια λατρεία, ἀλλά ὁ ἄνδρας· διότι δέν ἐξαπατήθηκε ὁ Ἀδάμ, ἀλλά ἡ Εὐά.²⁵ Τό λέει αὐτό ὁ ἀπόστολος Παῦλος πιά στήν Καινή Διαθήκη.

Μή σᾶς πειράζουν αὐτά. Καί ἂν σᾶς πειράζουν, φταίει ὁ φεμινισμός, αὐτό τό ἄρνητικό πράγμα, πού ἔχει ἀναπτυχθεῖ μέσα μας καί γύρω μας, καί δέν μποροῦμε νά καταλάβουμε σωστά πιά τόν λόγο τοῦ Θεοῦ.

Σᾶς εἶπα γιά τή γυναῖκα, παιδιά, καί μπορεῖ νά προσβληθήκατε. Ὅμως ἔχετε γιά λογαριασμό σας ἕνα μεγάλο προνόμιο· εἶναι ἡ Θεοτόκος, ἡ ὁποία ἀνήκει στό γυναικεῖο φύλο. Ἡ Θεοτόκος στάθηκε τό μέγα καί μοναδικό ἀντίρροπο τῆς Εὐας· οὔτε ἀπατήθηκε ἀπό τήν ἁμαρτία, οὔτε ἀπό τόν κόσμος, οὔτε ἀπό τόν διάβολο. Μία γυναῖκα πάλι, ἡ νέα Εὐά, ἡ Θεοτόκος, εἶναι αὐτή πού μᾶς ἔσωσε.

23. *Πρὸς Θεόδουλον, Λόγος περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς*, λθ', Φιλοκαλία, Α', ἐκδ. Παναγ. Ἀθ. Τζελάτη, Ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 86.

24. Πρβλ. *Πράξ.* 2, 19-21.

25. *Α' Τιμ.* 2, 11-15.

Θά δοῦμε ἀργότερα ὅτι τό ὄνομα τῆς Εὐας, πού δόθηκε ἀπό τόν Ἀδάμ, ἦταν Ζωή. Καί πράγματι, ἡ Θεοτόκος εἶναι ἡ ζωή τῶν ἀνθρώπων, γιατί εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, γιατί μᾶς ἔδωσε τὴν ἀληθινὴν ζωή, πού εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.²⁶

Ὅταν λοιπόν ἔχουμε ὡς αἰώνιο ὑπόδειγμά μας τὴν ὑπεραγία Θεοτόκο, τότε θά πρέπει νά προσέχουμε πάρα πολύ, ὥστε ποτέ νά μὴ μᾶς ἐξαπατήσῃ οὔτε ὁ κόσμος, οὔτε οἱ αἰσθήσεις μας, οὔτε ὁ διάβολος. Θά πρέπει νά μένουμε πάντοτε ἄγρυπνοι, ἔχοντας αὐτά τὰ τέσσερα πού λέει ὁ ὅσιος Ἡσύχιος, μέ τὴν ταπείνωση, τὴν προσοχή, τὴν ἀντίρρηση καί τὴν προσευχή, γιὰ νά μπορέσουμε νά φθάσουμε σ' ἐκεῖνο πού δέν ἔφθασε ὁ Ἀδάμ· στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Τώρα ὁ δρόμος μᾶς ἀνοίχθηκε πάλι γιὰ νά φθάσουμε ἐκεῖ. Καί πρέπει, μέ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, γιατί εἶναι τό ἅγιο θέλημά Του, νά φθάσουμε στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Κυριακή, 10 Φεβρουαρίου 1985

---

26. Βλ. Ἰωάν. 1, 4. Α' Ἰωάν. 1, 2, 5, 11, 5, 20. Ἀποκ. 1, 18. κ.ἀ.